

PERIODISME D'INVESTIGACIÓ VERSUS INVESTIGACIÓ PERIODÍSTICA

MONTSERRAT QUESADA I PÉREZ

Aquesta comunicació vol ser una reflexió que intenti explicar la inevitable transformació que ha sofert el concepte, i la pràctica, del periodisme d'investigació a casa nostra en l'última dècada. Un concepte que, a base d'utilitzar-lo malament els mateixos periodistes i de mitificar-lo en excés les audiències dels mitjans, ha acabat per no significar gairebé res i, el que és més greu, per ser desplaçat, minimitzat i en molts casos eliminat dels pocs mitjans de comunicació que començaren a practicar-lo al principi dels anys vuitanta.

Ben segur que tothom, periodista o senzill ciutadà, tindria alguna cosa a dir sobre els grans afers descoberts per la premsa internacional: el Watergate (EUA), el frau de la talidomida (UK), el Rainbow Warrior (F), l'Irangate (EUA), etcètera. I ben segur que tothom reconeix en aquests grans afers allò que creuen que és periodisme d'investigació; de fet, no s'equivoquen. Però si volem aprofundir una mica més en el concepte i demanem com creuen que han treballat els periodistes fins a arribar a publicar aquests reportatges, llavors ens sorprendrem de les seves, respostes ambigües, contradictòries i fins i tot sensacionalistes, que no lliguen gens amb el que arreu del món occidental s'entén per *Periodisme d'Investigació*.

Els rumors són sempre incontrolables: que si els «herois periodistes» van haver d'infiltrar-se en un grup perillós fent-se passar per qui no eren i amb risc de les seves vides; que si algú els val «filtrar» un dossier secret ple de dades importantíssimes; que si una veu anònima —en el millor estil detectivesc— els va guiar fins a arribar a descobrir el culpable... Respostes totes que permeten fer volar la imaginació als crèduls i que deixen entreveure la possibilitat d'una dosi considerable de perill i risc per als periodistes investigadors. Respostes, és clar, que ajuden a conformar el mite del periodista que se la juga per fer un servei als seus lectors.

Això potser ha estat cert en algun moment de la història d'aquesta modalitat periodística, sobretot en els orígens nord-americans, quan molt encertadament els periodistes eren anomenats *muckrakers*. Però la realitat actual d'aquesta feina és una altra de ben diferent.

Al començament dels anys vuitanta, els mitjans de comunicació més solvents de l'Estat espanyol varen crear els primers equips d'investigació en la línia del periodisme anglosaxó. Els seus primers treballs també varen donar uns fruits no gens negligibles. Afers com els que permeteren que, per primera vegada en la història moderna, dos magistrats de Barcelona fossin acusats i processats per prevaricació i altres delictes de corrupció, van ser descoberts per periodistes investigadors; l'existència d'una complexa xarxa mafiosa que operava des de feia ja alguns anys en el Llevant espanyol i el convertien en un punt clau i decisiu per al tràfic internacional de drogues i armes, també. Se'n podrien citar molts altres exemples. La base de dades que he anat creant aquests últims anys supera el miler de treballs periodístics reeixits, malgrat que els efectes de la publicació hagin estat –en la major part dels casos– disminuïts o silenciats pels qui en cada moment tenien el poder de fer-ho.

El *boom* del periodisme d'investigació, però, ha durat ben poc a casa nostra. Des de l'any 1987 tots els equips d'investigació que es crearen en els principals mitjans de comunicació s'han dissolt, els seus membres s'han reintegrat a les antigues tasques de les redaccions i l'estatus del periodista investigador ha arribat fins i tot a ser malmirat pels mateixos companys de professió.

Quines ha estat les causes d'aquest recés? Vol dir això que actualment ja no es fa periodisme d'investigació en aquest país?

L'anàlisi de la situació present reflecteix algunes constants que cal comentar. En primer lloc, sembla com si les empreses periodístiques haguessin fet alguna mena d'auditoria a aquesta modalitat del periodisme i el balanç els hagi sortit negatiu en termes econòmics. És un periodisme molt car –diuen–, perquè no resol el problema quotidià de garantir la impressió/emissió diària, o setmanal o de la periodicitat que fixi cada mitjà, d'un determinat nombre de pàgines o de minuts.

En segon lloc, els objectius últims dels reportatges d'investigació només han aconseguit interessar l'opinió pública –recordem la incidència que han tingut temes com els de les sectes o la màfia, o més recentment el finançament irregular de més d'un partit polític. Però amb aquests resultats –continuen dient– no n'hi ha prou per a frenar o eliminar el frau i la corrupció de la nostra societat; sembla,

doncs, que l'objectiu d'interessar i informar l'opinió pública es queda curt per als mitjans de comunicació. En el fons, voldrien que, després de l'esforç realitzat pels seus periodistes, fossin les autoritats competents en cada cas les que intervinguessin decisivament en els afers i que el Ministeri Fiscal actués més sovint d'acord amb aquestes denúncies fetes des de la premsa. Malauradament, la nostra realitat social, política i judicial encara està lluny de permetre aquesta mena de resultats legítims.

En tercer lloc, el periodista investigador hauria de tenir absoluta llibertat, a més de disponibilitat, per a triar i treballar els temes que vol investigar, perquè només ell coneix les seves fonts d'informació i la seva capacitat d'acció per a endinsar-se en una problemàtica concreta. Però si d'una hipotètica llista de temes a l'abast d'un periodista hem de començar per eliminar els que no acceptaran els publicistes dels mitjans, els que no acceptaran els membres dels consells d'administració d'aquests mitjans, els que tampoc acceptaran els equips directius i els que finalment el mateix periodista rebutjarà per incompatibilitat ideològica o d'altra mena amb la seva pròpia persona; llavors aquesta llista de temes queda reduïda gairebé al no-res. Amb això vull dir que no n'hi ha prou amb proclamar cerimoniosament que els mitjans de comunicació han de ser independents de qualsevol poder polític, ideològic, econòmic o financer, sinó que també ho han de ser els mateixos periodistes que hi treballen i es volen professionalitzar en l'àmbit del periodisme d'investigació.

Així doncs, la moda del periodisme d'investigació a casa nostra ja ha passat, ja l'hem sofert, ja s'han acabat els temps en què tots els periodistes s'autodenominaven «investigadors». I ara, què tenim? Ara tenim molts professionals del periodisme una mica confusos. Desorientats respecte als arguments que han de fer servir davant els seus caps per tal de justificar el seu desig d'investigar. En alguns casos, frustrats perquè no poden fer la mena de periodisme que creuen correcte, i aquesta mena, per sort, encara perdura.

Potser el que ara caldria que féssim tots plegats fóra desmitificar aquest vell concepte del periodisme d'investigació, amb majúscules. Es tractaria de no relacionar-lo només amb els grans escàndols polítics i financers. Es tractaria, simplement, d'entendre i desenvolupar en la pràctica un concepte sinònim: el de la *Investigació Periodística*.

De fet, tots dos conceptes volen dir el mateix, perquè tracten simplement d'una metodologia de treball, d'un determinat procés d'elaboració de la informació, d'unes tècniques concretes per a

processar i verificar les dades. Potser si traiem les majúscules a aquests dos conceptes sinònims serà més fàcil que aquesta manera de treballar en el periodisme arrelí amb força en els professionals de la informació.

La investigació periodística no és altra cosa que el periodisme d'investigació –així, tot amb minúscules– referit no només als grans temes, sinó a qualsevol informació que pugui ser notícia i de l'interès dels ciutadans. És, com diu el professor i periodista nord-americà Paul N. Williams, «el periodisme ben fet». El periodisme que no serveix altres interessos que els dels seus lectors. El periodisme on les fonts no busquen el periodista per donar-li una informació del seu interès, sinó a l'inrevés.

Parlar d'investigació periodística vol dir parlar d'unes tècniques de treball ben definides i estructurades, on les fonts documentals –més que les fonts orals o humanes– tenen el paper principal. Sense documents que abonin les afirmacions contingudes en un reportatge, és difícil de creure en la seva autenticitat, a més de perillós per les querelles que es poden incoar contra els periodistes. És també parlar d'informacions ben contrastades. No n'hi ha prou amb fer una trucada telefònica per confirmar una dada i tot seguit publicar-la, sense acabar d'entendre el complex trencaclosques que de vegades es té a les mans. Cal que el periodista estigui ben segur del que escriu, malgrat que això comporti haver de verificar dues, tres, quatre o més vegades una mateixa informació per estar ben segur que és certa.

Finalment, parlar d'investigació periodística en aquests termes vol dir també parlar d'una formació professional prèvia al periodisme especialitzat, i entenem aquest com el periodisme aprofundit, ben documentat i útil als interessos específics de grups concrets d'audiències, que és, en definitiva, com actualment s'estructuren les audiències dels grans mitjans de comunicació.

Mentre la investigació periodística no s'integri en les rutines professionals de totes les seccions dels mitjans, sense excepcions, sense falsos mites, sense necessitat de cercar temes escandalosos, sense haver de justificar fins a l'esgotament les despeses econòmiques que origina, fins que no succeeixi tot això no podrem gaudir d'un desitjable i més que legítim nivell de qualitat en la nostra premsa.